

Oerbos krijgt een nieuwe kans

Hevige poolstormen teisterden ooit Overijssel

Duizend jaar geleden bestond Nederland nog grotendeels uit oerbos, afgewisseld met hoog- en laagveenvelden. Onder invloed van de mens verdween het bos, om plaats te maken voor heidevelden en zandvlakten. Die werden op hun beurt weer in cultuur gebracht, waardoor het 20e eeuwse landschap ontstond. Er zijn voorzichtige initiatieven in Overijssel om hier en daar het oerbos nieuwe kansen geven.

DENEKAMP

Als Ad Wittgen, landschapsecoloog en directeur van het natuurmuseum Natura Docet in Denekamp, mag kiezen, dan weet hij het wel: de natuur zoals die hier zo'n 100 jaar geleden voorkwam, vindt hij veel boeiender dan de natuurlijke omgeving van 1000 jaar geleden. De biologische diversiteit was eind vorige eeuw veel groter. 'Grutto's, bloemrijke hooilanden, essen met leeuweriken. Dat zijn mooie beelden, maar het was wel pure armoede voor de mensen. Als je wilt zien hoe Nederland er 300 jaar geleden uit zag, moet je naar Oost-Polen. Die bloemenpracht en sfeer, dat is een feest.'

De IJstijden hebben een grote invloed gehad op de natuurlijke omgeving. Voor de voorlaatste IJstijd, 125.000 tot 80.000 jaar geleden, stroomden de rivieren nog naar het noorden. Door de ijsmassa, die ter hoogte van Overijssel 300 meter hoog was, werd de loop van de rivieren naar het westen afgebogen. De IJssel stroomt nu in het oude rivierbed van de oer-Rijn.

De laatste grote IJstijd had plaats van 60.000 tot 10.000 jaar geleden en bleef steken bij Hamburg, terwijl de gletsjers van de voorlaatste IJstijd de lijn Haarlem-Nijmegen bereikten. In de tussentijd, warmere periode bestond Nederland vooral uit oerbos, met bomensoorten die we nu alleen nog van Midden-Europa kennen, zoals essen en

iepen. 'In die eerste warmere periode kwamen de eerste bewoners van Overijssel, de Neanderthalers, vanuit het zuiden een paar maanden per jaar jagen', zegt Wittgen.

Bij het kouder worden van het klimaat tijdens de laatste IJstijd stierven de bomen af. Het landschap veranderde in een toendra en daarna in een poolwoestijn. 'Het was hier toen zo koud dat er zelfs geen korstmossen groeiden. Er waren enorme vlakten met grind, zand, klei en grote rivieren. Poolstormen bliezen zand en leem weg.'

Met het terugtrekken van het ijs maakte de natuur een omgekeerde ontwikkeling door. Het klimaat werd steeds warmer, waardoor de kale vlakten langzaam aan weer plaats maakten voor oerbossen. Wittgen: 'Vijfduizend jaar geleden bestond Nederland vooral uit oerbos, met open plekken en hoog- en laagveen. Daarna verandert er niet veel meer, omdat het klimaat vrij constant blijft.' Op de zandgronden komen eiken en berken en op de rijkere bodem verrijzen beuken en de hazelaar.

Mensen beïnvloedden langzaam aan deze natuur. Primitieve landbouwers kappen en verbranden bomen om gewassen te laten groeien. Als de grond uitgeput raakt, trekken ze verder. Op de verarmde gronden ontstaan vanaf ongeveer 800 jaar voor Christus heidevelden. In 1800 is de verspreiding van de heidevelden op haar hoogtepunt. Driekwart eeuw later legt het laatste

FOTO CARLO TER ELLEN

Dit diorama, te zien in het natuurmuseum Natura Docet in Denekamp, geeft een beeld van de natuurlijke omgeving van rond 2800 voor Christus. Rondtrekkende landbouwers hebben een kamp opgezet bij een rivier. Zij kappen daar bomen en verbouwen tarwe, zoals op het veldje links van het midden.

stukje oerbos, het Beekberger Woud bij Apeldoorn, het loodje. 'Het was een nat soort oerbos, met korstmossen en baardmossen, meters lang aan vochtige boomtakken. En donker, het was er heel donker. Je ziet nog wel bosanemonen bij de sloten. Dat geeft aan dat daar ooit oerbos stond.' Aan het einde van de vorige eeuw had Nederland dus geen

oerbos meer, maar wel veel heidevelden. Die werden ontgonnen toen de behoefte aan landbouwgrond groter werd; aldus werd in deze eeuw een nieuw landschap gevormd. Zo'n tien jaar geleden had een omslag in het denken over natuurbeheer plaats, zegt Wittgen. Vroeger moesten dode bomen uit het bos worden gehaald. Nu blijven ze liggen om het natuur-

lijke proces van verrotting en bemesting zijn gang te laten gaan. 'Ik word nog wel gebeld door mensen die vinden dat het bos er onverzorgd bijligt, met al die dode bomen. Dat is het eerste deel van hun verhaal. Het tweede deel is de vraag of ze het hout mogen hebben voor de open haard.' Ook langs de IJssel, zoals in de Duursche Waarden, wordt ge-

probeerd de natuur weer een kans te geven zonder al te veel menselijk ingrijpen. Door het veranderen van de stroming wordt de afzet van zand en klei bevorderd en met het doorsteken van zomerdijken komen de uiterwaarden onder water te staan. Het 'rivierbegeleidend oerbos' krijgt dan weer een kans, met wilgen, eiken en zwarte populieren. Op de hoger gelegen

gronden komen fruitbomen, zoals de wilde appel en de wilde peer. Wittgen: 'Je scheidt dan de voorwaarden waaronder de oorspronkelijke natuur terugkomt, zoals die zo'n 1000 jaar geleden was. Maar de vraag is welke natuur we terug willen: die van 100 of 1000 jaar geleden. Dat is uiteindelijk een politieke beslissing.'